

Digwyddiadau Diwrnod Rhyngwladol Menywod

Abertawe

Ar Ddiwrnod Rhyngwladol Menywod eleni mynychais ran o fenter newydd gan Academi Hywel Teifi, Prifysgol Abertawe, ac a noddwyd gan y Coleg Cymraeg Cenedlaethol a hynny ym moethusrwydd Gwesty Morgans, Abertawe. Mwynheais y sesiwn ar 'Arloeswyr y Gorffennol' yn fawr iawn. Roedd Dr Kirsti Bohata yn trafod Amy Dillwyn fel diwydianwraig ac arloeswraig, Peter Lord yn egluro cyfraniad aruthrol Winifred Coombe Tennant i fywyd diwyllianol Cymru a'r Athro Emeritws Gareth Ffowc Roberts yn ein goleuo ar yrfa ryfeddol y mathemategydd disglair Mary Wynne Warner. Roedd dwy o'r darlithoedd hyn yn Gymraeg ac roedd cyfieithu ar y pryd effeithiol iawn ar gyfer y di-gymraeg. Yn y sesiwn arall a fynychais roedd panel o fenywod ifanc yn trafod Merched a Menter dan gadeiryddiaeth ddeallus Elin Rhys, Telesgop. Cyfreithwraig â'i chwmmi ei hun yw Bethan Darwin; mae Heledd Bebb yn darlithio ar Entrepreneuriaeth ym Mhrifysgol Morgannwg a Dr Anwen Rees yn athletwraig o fri ac yn arbenigo ar faterion megis gordewdra. Yr hyn oedd yn braf am y sesiwn oedd bod y merched ifanc oedd yn bresennol yn barod iawn i ofyn cwestiynau a herio'r siaradwyr. Diolch i Non Vaughan Williams o Academi Hywel Teifi am fentro i'r maes hwn ac edrychaf ymlaen at fynychu digwyddiad cyffelyb ar ei hyd y flwyddyn nesaf.

Catrin Stevens

Y Barri

Cynhaliwyd dathliad blynyddol y Barri yn Neuadd Goffa'r Barri yng nghwmni nifer o westai a gawsai wahoddiad. Roedd llawer o fudiadau menywod wedi'u cynrychioli, ac roedd ystod o siaradwyr, gan gynnwys un o ferched mwyaf adnabyddus y dref, Deirdre Beddoe, a Jane Hutt.

Uchafbwynt y digwyddiad oedd lansio Llwybr Menywod y Barri, taith gerdded o gwmpas y dref yn dathlu menywod oedd wedi gwneud cyfraniad nodedig i'w bywyd cyhoeddus. Ymhlith y menywod a nodir, mae rhai byd-enwog fel y gyfansoddwraig Grace Williams (1906 - 77) a rhai lleol, fel y blismones Elsie Joan Baldwin, un o'r ddwy fenyw gyntaf i ymuno â Heddlu Morgannwg

yn 1948. Gellir llwytho'r daflen i lawr o wefan

http://www.valeofglamorgan.gov.uk/enjoying/visit_the_vale/see_and_do/walking_holidays_in_the_vale/barri_womens_trail.aspx

Bangor

Trefnodd Leah Edge arddangosfa yn Amgueddfa ac Oriol Gelf Bangor fel rhan o'i chwr MA. Meddai 'Llynedd dechreuais ar MA yn Llenyddiaeth yr Oesoedd Canol a'r Cyfnod Modern Cynnar a chefais fy nghyllido trwy brosiect Mynediad i Radd Meistr Prifysgol Bangor. Fel rhan o'r MA cwblheais brosiect ar gyfer Amgueddfa ac Oriol Gelf Bangor. Prif ffocws fy ymchwil oedd yr Arglwyddes Maria Reade, Dorothea Pughe-Jones a Dorothy Drage, menywod cryf ac ysbrydoledig, a anwyd yn ail hanner y bedwaredd ganrif ar bymtheg. Cyfrannodd y tair ohonynt nifer o wrthrychau i'r amgueddfa ac roeddent ill tair yn ddyfanwadol yn eu cymunedau.

Merched Rhyfeddol Remarkable Women

Dorothy Drage - Dorothea Pughe Jones - Lady Maria Reade

Gwnaeth yr Arglwyddes Reade newidiadau arwyddocaol i gymuned Llanfaethlu. Comisiynodd bum Tŷ Coffi yn lle'r tai tafarn oedd yn hybu diota. Roedd yn aelod o grŵp o gasglwyr brwdfrydig, a oedd yn chwilio am wrthrychau i ddathlu bywyd a gwaith bob dydd.

Dorothea Pughe-Jones oedd yr olaf o linach Stad Ynysgain ger Cricieth. Yn unol â'i dymuniad cafodd casgliad arwyddocaol o ddodrefn a gwrthrychau yn dyddio o'r 17eg i'r 20fed ganrif o'i chartref yn Ynysgain Uchaf eu gadael yn ei hewyllys i'r amgueddfa.

Ysgrifennodd Dorothy Drage hunangofiant, yn manylu ar ei chyfraniad i sefydlu Sefydliad y Merched a'r *Associated Country Women of the World*. Gadawodd gasgliad cain o les o'r 15fed ganrif i'r amgueddfa. Er i'm prosiect yn yr amgueddfa ddod i ben fis Medi diwethaf teimlwn y dylid dathlu bywydau ysbrydoledig y menywod hyn ymhellach trwy greu arddangosfa o'u gwrthrychau. Bŵm yn ffodus i gael Tom Carpenter, perthynas i'r Arglwyddes Reade a pherchennog presennol Carreg-lwyd i agor yr arddangosfa. Bu'n llwyddiant mawr ac yn ddiweddglo gwych i'm cwrs MA.

Leah Edge

Mae'r arddangosfa ymlaen tan 22^{ain} Mehefin 2013, felly efallai y cewch gyfle i'w gweld.

Sisterhood and After: an oral history of the Women's Liberation Movement

Mae'r wefan hon yn rhan o brosiect wedi'i ariannu gan Leverhulme i greu archif hanes llafar o'r ffeministiaid a wnaeth wahaniaeth yn yr 1970au a'r 80au. Mae'n adeiladu ar ganlyniadau prosiect cynharach ar y Mudiad Rhyddid Menywod a wnaethpwyd gan y *Women's Library* yn 2008-9, ac a greodd archif o ganlyniadau chwe gweithdy gan dystion ar draws y DU, gan gynnwys un yng Nghaerdydd ym Mai 2009, y bu nifer o aelodau AMC yn cymryd rhan ynddo (gweler Cylchlythyr Gorffennaf 2009) www.womensarchivewales.org/2009%20july%20newsletter%20english.pdf <<http://www.womensarchivewales.org/2009%20july%20newsletter%20english.pdf>>

Mae'r wefan yn rhan o dudalennau dysgu ardderchog y Llyfrgell Brydeinig, ac mae'n cynnwys crynodebau manwl, adysgrifau a clipiau sain o drigain cyfweiliad cynhwysfawr gyda menywod a fu'n rhan o MRhM, gan gynnwys Llywydd AMC Deirdre Beddoe, Jane Hutt, Jenny Lynn, Audrey Jones a Michele Ryan. Siaradodd pob un o'r rhain am eu profiadau o'r mudiad yng Nghymru (y pump ohonynt yn aelodau o AMC). Ymhlith y rhai eraill a gafodd eu cyfweld y mae Beatrix Campbell, Amrit Wilson, Jenni Murray, Michelene Wandor, Una Kroll a Susie Orbach. Ceir ambell gyfweiliad gyda dynion hefyd a gafodd eu cyfweld ar gyfer prosiect hanes llafar arall, '*Becoming Men: masculinities and the WLM, 1970-85*'. Mae cyswllt yn arwain o bob cofnod i gatalog y Llyfrgell Brydeinig, sy'n rhoi gwybodaeth fanwl am gynnwys y cyfweiliadau. Gellir gweld a chlywed yr holl gyfweiliadau a'r adysgrifau yn y Llyfrgell Brydeinig, ac eithrio pan fo'r rhai a gafodd eu cyfweld wedi cyfyngu ar eu defnydd.

Mae deg thema ar y safle, yn cynnwys addysg (ar un o'r clipiau mae Deirdre Beddoe yn disgrifio trefnu Cynhadledd gyntaf Hanes Menywod yng Nghymru yn 1983); actifiaeth; cydraddoldeb a gwaith, a phwy oedden ni, pwy ydyn ni; sy'n ymgorffori clipiau sain ac adysgrifau o gyfweiliadau perthnasol i adlewyrchu agweddau gwahanol ar fudiad bywiog ac amrywiol a ledodd ledled y DU. Mae llinell amser yn cyflwyno'r defnydd o ongl wahanol ac mae'n cynnwys Jane Hutt yn siarad am Gynhadledd Genedlaethol Gymreig Rhyddid Menywod 1974 a gynhaliwyd yn Aberystwyth.

Mae cyfres o nodiadau i athrawon hefyd, gydag awgrymiadau am waith pellach, a chysylltiadau ag amrywiaeth eang o brosiectau hanes llafar eraill.

Fel aelod o Fwrdd Ymgynghorol y prosiect gwn mor anodd yw ceisio sicrhau bod cymhlethdod y mudiad yn cael y sylw dyladwy ac y mae nifer o fenywod eraill y gellid wrth reswm fod wedi'u cyfweld. Fodd bynnag, gobeithio bod y wefan yn cyfleu bod hwn yn fudiad o bwys y bu menywod ar draws y DU, nid yn unig ym mhrif ddinasoedd Lloegr, yn ymwneud ag ef.

www.bl.uk/learning/histcitizen/sisterhood/index.html

Avril Rolph, Mai 2013.

Archif Menywod Cymru yn Eisteddfod Genedlaethol Cymru, Dinbych a'r Cyffiniau, 9fed Awst 2013

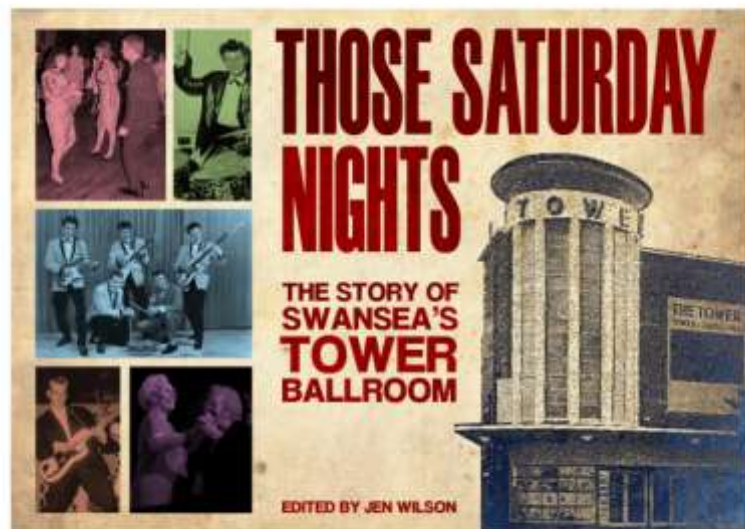
Yn dilyn ein cyfarfod poblogaidd a llwyddiannus iawn ar faes Eisteddfod y Fro'r llynedd, mae Archif Menywod Cymru wedi penderfynu mentro i'r maes unwaith eto eleni. Ac mae cyfarfod diddorol iawn ar y gweill gennym. Eleni bydd Dr Pamela Michael o Brifysgol Bangor yn rhoi sgwrs am 'Merched fel staff a chleifion yn Ysbyty Meddwl Dinbych' - pwnc dadleuol a chwbl amserol. Yna, cawn gyfle i rannu atgofion â rhai o'r staff a'r cleifion hynny. At hyn mae Archifdy Dinbych yn paratoi arddangosfa o ffotograffau a dogfennau'r ysbyty ar gyfer y sesiwn.

Cafodd Ysbyty Meddwl Dinbych ei agor yn 1848 oherwydd bod pryder nad oedd cleifion uniaith Gymraeg o ogledd Cymru, a oedd yn dioddef o afiechyd meddwl, yn cael y gofal angenrheidiol mewn sefydliadau cyffelyb yn Lloegr. Cafodd yr adeilad Gothig trawiadol ei gynllunio ar gyfer rhwng 60 a 200 o gleifion yn wreiddiol ond bu'n rhaid ehangu'r adeiladau ac yn ei anterth roedd yno 1,500 o gleifion a 1000 o staff. Mae'r ysbyty yn chwarae rhan ganolog yng ngweithiau rhai o'n llenorion mwyaf, yn eu plith Caradog Prichard a Kate Roberts. Cafodd ei gau yn yr 1990au hwyr ac mae'r adeilad yn wag ar hyn o bryd.

Mae'n amlwg fod hwn yn bwnc heriol a pherthnasol. Felly dewch yn llu i Babell y Cymdeithasau 1 ar faes yr Eisteddfod am 11 o'r gloch ar ddydd Gwener, 9fed Awst, 2013 i'n cefnogi ac i ddysgu mwy am y pwnc pwysig hwn.

Cyhoeddwyd "Those Saturday Nights - the Story of Swansea's Tower Ballroom" ar y 15fed o Fai. Prosiect Hanes Llafar Cymunedol wedi'i ariannu gan Gyngor Celfyddydau Cymru ynghyd â Phrifysgol Fetropolitan Abertawe a Chanolfan Phoenix Townhill yw'r llyfr ac edrydd stori'r adeilad eiconig hwn rhwng 1937 a 1993, o'i ddyddiau fel sinema i'w uchafbwynt pan oedd yn neuadd ddawns ac yn ganolfan roc a rôl. Cafodd ei godi yng nghanol y stad dai cyngor fwyaf yng Nghymru. Roedd gan The Tower ei gynulleidfa unigryw ei hun gyda mynychwyr sinema, dawnswyr, jeifwyr a roc a rolwyr yn heidio yno o'r ardal leol. Gallai'r merched gerdded adre yn cario'u sgidiau stileto poenus gan nad oedd ganddyn nhw fawr o ffordd i fynd. Bu The Tower yn lloches i'r rhai a gollodd eu cartrefi yn y Blitz yn 1941, cyfarfu cyplau yno a phriodi, trodd Tedi Bois a Genod yn hipis, a golchodd y rocwyr eu gwalltiau seimllyd ffasiynol er mwyn gallu chwifio eu gwalltiau'n rhydd. Y gyfranwraig hynaf oedd Eva Jones, 101 mlwydd oed, a gofiai'r cae cyn adeiladu The Tower. Y Rheolwr gwreiddiol oedd Oscar Dennis, Rwsiad a oedd wedi dianc rhag y pogromau ac yr oedd yr awdurdodau wedi newid ei enw o Askair Baddennis. Denodd The Tower enwau mawr y byd cerddorol, Cherry Wainer ar yr organ roc, Cerddorfa Johnny Dankworth, Ivy Benson a'i cherddorfa i ferched yn unig, Frankie Vaughan, a Wee Willie Harris yn ei siwt binc lachar a'i wallt o'r un lliw o 6.5 Special ar deledu'r BBC. Aeth yr adeilad â'i ben iddo a llosgodd yn ulw yn 1993. Cyfrannodd 58 o bobl eu storïau a daeth 110 i'r ddawns *vintage* i gofio Neuadd Ddawns The Tower gyda cherddoriaeth gan Women in Jazz Allstars Swing Band. Mae'r llyfr yn ddwyieithog ac yn llawn lluniau. Mae'n costio £8.99 o siopau llyfrau.

Dathlu Sheila Parry

Eleni bydd Archif Menywod Cymru yn dathlu safiad Sheila Parry (Davies gynt) dros hawliau menywod a chyfartaledd rhywiol drigain mlynedd yn ôl.

Ym mlwyddyn academaidd 1952-3, gwnaethpwyd ymgais i sefydlu pwyllgor cynrychiadol yn neuaddau preswyl y menywod yn y Coleg Normal, Bangor, tebyg i'r pwyllgor cynrychiadol a sefydlwyd yn neuaddau preswyl y dynion. Sheila Davies oedd arweinydd yr ymgyrch, a gafodd gefnogaeth Undeb Cenedlaethol y Myfyrwyr. Ar ddiwedd tymor y Nadolig 1952, rhybuddiwyd Sheila gan awdurdodau'r Coleg fod ei gweithgareddau yn peryglu ei lle yno. Roedd yn ei blwyddyn olaf o hyfforddiant ar y pryd, ac felly roedd ei dyfodol cyfan yn y fantol.

Pan ddychwelodd Sheila i'r Coleg yn y flwyddyn newydd, parhaodd i ymgyrchu dros bwyllgor cynrychiadol, gyda chefnogaeth yr Undeb o hyd, a bendith ei rhieni hefyd. Cadwodd y Coleg ei addewid. Ym Mawrth 1953 diarddelwyd Sheila, ac fe fu'n rhaid iddi fynd adre i'r Rhondda. Dyma ddechrau ymgyrchu ar ei rhan hi gan Undeb y Myfyrwyr, Undeb yr Athrawon, ac Aelodau Seneddol y Rhondda hefyd.

Gyda'u cefnogaeth, cafodd yr achos gryn sylw cyhoeddus, ac yn y diwedd fe gafodd Sheila Davies orffen ei hyfforddiant - ond yng Ngholeg Hyfforddi Caerdydd. Ni chafodd ddychwelyd i Fangor. Aeth ymlaen i ddysgu, a heddiw mae'n byw yn Chorley, Sir Gaerhirfryn.

Bydd Sheila yn annerch Cynhadledd Archif Menywod Cymru eleni, ar Hydref 12-3, yng Nghanolfan Soar, Merthyr Tudful, pan fydd arddangosfa seiliedig ar ei harchif yn olrhain ei gwaith dros hawliau menywod ym 1952-3 i'w gweld.

Facebook a Trydar

Os ydych chi'n defnyddio safleoedd gwe cymdeithasol yn rheolaidd neu hyd yn oed yn achlysurol, ceisiwch gael hyd i ni a dilynwch ni os gwelwch yn dda. Rydym yn ceisio cadw llygad ar yr hyn sydd yn digwydd yn gyfredol ar y cyfryngau yn ogystal â'n digwyddiadau ni'n hunain. Ar hyn o bryd mae gennym 48 o bobl yn ein hoffi ar Facebook a 67 o ddilynwyr ar Trydar. Does bosib na allwn ni wneud yn well na hyn; mae'n ffordd wych o ledaenu'r neges am AMC/WAW a chyrraedd menywod iau.

Os dewch chi ar draws unrhyw beth y credwch y dylem roi sylw iddo, cysylltwch â ni ar newsletter@womensarchivewales.org os gwelwch yn dda.

Cynhadledd 12fed a 13eg Hydref 2013

Gair i'ch atgoffa y cynhelir ein Cynhadledd eleni yng Nghanolfan Soar, Merthyr Tudful ar benwythnos y 12^{fed} a 13^{eg} Hydref. Bu Canolfan Soar gynt yn un o gapeli mwyaf Cymru, ond ers 2011 mae'n theatr ac yn oriel gelf gymunedol. Dyma Ganolfan Iaith Merthyr hefyd ac mae siop lyfrau Cymraeg ardderchog yno.

Ymhlith y siaradwyr

sydd eisoes wedi cytuno i'n hannerch yn y Gynhadledd mae Angela John a Sheila Davies (gweler uchod). Fodd bynnag nid yw'r rhaglen wedi'i chwblhau eto.

Rydym yn dal i alw am bapurau; felly os hoffech chi gynnig papur cysylltwch â ni. Gwahoddir papurau ar unrhyw agwedd ar hanes menywod yng Nghymru ar gyfer y Gynhadledd. Mae croeso arbennig i gynigion gan ymchwilwyr newydd a myfyrwyr ôl-radd. Gall y cyflwyniadau fod rhwng 15 a 45 munud o hyd. Dylid anfon crynodebau 150-200 gair at caroline_fairclough@yahoo.co.uk erbyn 28ain Mehefin, 2013.

Croesewir cyfraniad gan unrhyw un sy'n aelod i'r Cylchlythyr. Os gallwch anfon eich cyfraniad yn ddwyieithog byddem yn gwerthfawrogi hynny'n fawr. Anfonwch eich cyfraniadau at: newsletter@womensarchivewales.org o.g.y.dd

**Dyddiad cyflwyno ar gyfer y rhifyn nesaf:
Dydd Gwener 16^{eg} Awst 2013**

Os hoffech chi gopi print bras o'r Cylchlythyr hwn yn Gymraeg neu yn Saesneg, cysylltwch â Caroline ar y cyfeiriad e-bost uchod neu ffoniwch 01873 890540.

Mae'r Cylchlythyr hwn ar gael i aelodau ar-lein hefyd ar www.womensarchivewales.org, yn yr Adran i Aelodau.

Golygwyd y rhifyn hwn gan Caroline Fairclough, ac fe'i cyfieithwyd gan Catrin Stevens.